

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR

7. sz.

**EGYETEMPOLITIKAI
KÉRDÉSEK**

IRTÁK

**MAGYARY ZOLTÁN, HUSZTI JÓZSEF,
HORNÝÁNSZKY GYULA ÉS IMRE SÁNDOR**

SZEGED, 1928.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSÁG

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927 január elsején

SZÉPHALOM

cimmal folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelteése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ó és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcelú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabotcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Mészly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózi, Garázd Péter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Gilárty Zoltán, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Tukács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárany Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Elemér, Magyary Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambi András, Szekula Ágnes, Moili Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czakó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinbold Béla, Hankiss János, Györffy István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Deák Zoltán, Vajthó László, Somkúti Várkonyi Nándor, Buranyai Zoltán.

Szerkesztő címe: SZEGED, EGYETEM. (Tel. 19—10.)

A **SZÉPHALOM** minden újságárúsító kioszkban kapható. Megrendelhető Budapesten az Eggenberger-féle könyvkereskedés (IV., Kossuth Lajos-u. 3.) útján, Szegeden a Városi Nyomda könyvesboltjában. Felelős kiadó: *Moldoványi Imre* (Szeged, Egyetemi Könyvtár), aki a folyóirat adminisztrációs ügyeit intézi. Előfizetések befizethetők a *Szeged-Csongrádi Takarékpénztár* (Szeged) 603. számú csekkszámlájára — a **SZÉPHALOM** és a név, lakcím pontos megjelölésével — bármely postahivatalnál.

A **SZÉPHALOM** előfizetési ára az 1928. évre (kéthavonként egy kettős szám) = 10 P. Kettős szám ára 2 P. Az első évfolyam ára (közvetlenül a kiadóhivatalnál megrendelve): 8 P.

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR

7. SZ.

EGYETEMPOLITIKAI KÉRDÉSEK

IRTÁK

MAGYARY ZOLTÁN, HUSZTI JÓZSEF,
HORNÝÁNSZKY GYULA ÉS IMRE SÁNDOR

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM Jog- és Közigazgatástudományi Kar Könyvtár	
Lelt. napló: 7319	Lsz.: 15
57. 20-34. csoport:	

Könyvt. jel.	Leltári napló t. szám
Csop. szám	669

SZEGED, 1928.
SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000769141

A Szegeden 1927 május havában tartott egyetem-
közi összejövetel emlékére készült különnyomat
a SZÉPHALOM 1927. és 1928. évf.-ből.

Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. 28-1562

Könyvtár	
Lelőjelek	
1983	JUN 2 1
J0469/13	

TUDOMÁNYOS ÉLETÜNK VIRÁGZÁSÁNAK FELTÉTELEIRŐL.*)

Tudományos életünk virágzásáról beszélni optimizmust, bizelmat jelent. Ez az optimizmus tudományos köreinkben az utóbbi években kétségtelenül meg van. A mai összejövétel, amely először gyűjtötte össze az összes magyar egyetemek és főiskolák professzorait, szintén a jövőre való további készülődés örvendetes jele. És optimizmusról beszélni különösen lehet ebben a városban, amely a hazafiságában megedzett erdélyi magyarság kiűzött egyetemének új otthont adott és így nemcsak annak biztosította új felvirágzását, hanem ezáltal maga is a nagy kulturvárosok sorába emelkedett.

De — az optimizmus még nem virágzás. A természetben virágzásról nem akkor beszélünk, ha egy-egy virág nyílik, hanem akkor, amikor az egész növényzetet egy láthatatlan erő új életre kelti és valamennyit egy irányba hajtja. A szellemi élet virágzásáról is csak akkor szólhatunk, ha annak összes tényezői megfeszített munkában közös eszme, cél megvalósítására törekszenek. A kérdés tehát az, mi az az eszme, vagy cél, amelynek a magyar tudományos életet be kell töltenie, hogy annak virágzásáról beszélhessünk. A cél kettős: relatív és abszolút.

A tudományos kutatás nem egyes nemzetek privilégiuma, hanem abban minden nemzet egyaránt résztvesz. Valamennyi egy közös célon dolgozik, változó erőkkel és változó munkamegosztással. Ami nem változik azonban, az a kölcsönös összefüggése erő kifejtésüknek, aminek tudata már a háború előtt is számos kísérletre vezetett a tudományos kutatás nemzetközi szervezésének irányában. Nemzetközi tudományos uniók, kongresszusok és irodák jöttek létre, de csak szörványosan és ötletszerűen és ezek nagyrészt is megszűntette a háború. A háború után azonban e kapcsolatoknak újra-élesztése ismét megkezdődött, sőt azt a *Nemzetek Szövetsége* is egyik feladatává tűzte ki. Az általa felállított *Commission Internationale de Coopération Intellectuelle*, s az annak szerveként Párisban létesített *Institut International de Coopération Intellectuelle* e nemzetközi tudományos kapcsolatok szervezésébe azt a tervszerűséget és céltudatos-ságot akarja bevinni, ami a háború előtti mozgalmakból hiányzott. Céltűzésük, amit mindig hangoztatnak, hogy ne érintsék aktiv szervezetek és intézmények munkáját, hanem kezdeményezzenek, támogassanak, hozzájuk összhangba egyesülések, intézmények és államok működését ott, ahol erre a közbelépésre szükség van, hízagpótlás, energiakimélés, vagy a szervezett munka területének kiterjesztése érdekében.

*) A szegedi egyetem aulájában tartott előadás.

A Nemzetközi Értelmi Együtműködés Bizottságának és intézetének jelentőségéről és munkájáról megoszlanak a vélemények. Kifogásolják azt, hogy feladatát nem látja tisztán, munkája óvatos, csak azoknak a kérdéseknek tárgyalására szorítkozik, amelyek egyhangúlag elintézhetők, eddigi eredményei inkább csak statisztikák és jelentések közléséből állanak stb. Mégis mindig több nemzet csatlakozik munkájához és ami többet jelent, anyagi hozzájárulást vállal az Institut de Coopération Intellectuelle fenntartásának költségeihez. A vélemények megosztásának egyik oka az is, hogy az Institut de Coopération Intellectuelle Párisban állítottatott fel és ezáltal a francia hatalmi politika egyik eszközének látszik. Németország egyike azoknak az államoknak, amelyek ezzel a legkevésbé vannak megelégedve, mégis német részről hallottam azt a véleményt, hogy ha az Institut felállításának és székhelye kiválasztásának időpontjában Németország részt vett volna, a tanácskozásokban, az Institut talán nem került volna Párisba, amit az angolszászok és több kis nemzet is erősen ellenzett. Ebből következik a *jelenlét politikájának* a helyessége. Kulturájára tartó nemzet ma nem hiányozhatik ebből a nemzetközi együttműködésből anélkül, hogy ebből ránézve hátrányok ne származnának.

Az Értelmi Együtműködés Bizottságának és főleg intézetének módszere az, hogy részben maga, részben szakértők bevonásával alakított albizottságai útján, melyeknek száma egyre növekszik, a legkülönbélebb kérdésekre vonatkozólag adatokat gyűjt és összefoglaló jelentéseket dolgoz fel, amelyben objektíve az illető ország által szolgáltatott adatok felhasználásával világítja meg a kitzűzött kérdés állását. Ha tehát a jelentésnél tovább az ügy nem jut is el, s ez a legkedvezőtlenebb eset, akkor is *ez a munka jelenti a tudományos munka nemzetközi nyilvánosságának megszervezését*, ami eddig ilyen mértékben hiányzott. Ez az egyik adottság, amellyel számolnunk kell, hogy a magyar tudományos munkásságot is állandóan figyelik s ha nem hallanak rólunk, az is feltűnik s ezért tudományos munkásságunknak mindig arra kell törekednie, hogy ennek a nemzetközi nyilvánosságnak fényében kedvező színben tűnjék fel.

A másik, az abszolút cél: a kultúra előbbrevitele. Ez az, aminek megvalósítására az összes nemzetközi tudományos szervezkedések s az értelmi együttműködés nemzetközi szervezete is szolgál. Minden tudósnak és minden nemzetnek arra kell törekednie, hogy előbbrevigye a tudományt, hogy pluszt jelentsen működése az emberiség szempontjából, s hogy fordítva hiánya veszteség legyen és hézagot hagyjon. Hogy ezt elérje-e, annak objektív mértéke *a tudományos teljesítmény*. Minden nemzet tudománypolitikájának tehát az kell, hogy a végső célja legyen, hogy ezeknek a haladást jelentő tudományos teljesítményeknek feltételeit minél jobban biztosítsa; a tudomány művelőinek pedig az, hogy ezeket a teljesítményeket minél nagyobb számban és jelentőségben tényleg szolgáltatassák. Ezeknek az eléréséhez van ma a tudomány művelőinek egy-

más kölcsönös támogatására szüksége, ez az, aminek érdekében a tudományos munka nemzetközi organizációjának szükségét is általánosan érzik.

Ez a nemzetközi tudományos együttműködés legegyszerűbb és legközvetlenebb formáját a középkorban, a XII. és XIII. században fejlesztette ki, amikor a közös nyelv használata nagyon megkönnyítette a tudomány egységének felismerését. Ezeknek a századoknak termése az univerzitás kialakítása is, amely szervezet a tudomány művelésének azóta is nélkülözhetetlen, elismert formája. A nemzetközi együttműködés később is, nevezetesen a renaissance alatt, igen szoros volt, különösen a tudomány művelőinek aránylag nagyszámú utazása és személyes érintkezése révén. Még a XVIII. században is, a kozmopolitizmusnak és az enciklopedikus műveltségű eszménynek korában. megvan ez a nemzetközi együttműködés ténye. A változás a XIX. században következett be, amikor a nemzeti államok kialakulása után azok kormányai a politikai és gazdasági érdekekből való versengés eszközeként a kulturát is felhasználták és ezáltal a nemzetközi tudományos munkásság egységét is szétépték. Ez a nemzetközi tudományos versengés ma is megvan. A német tudománypolitika egyik modern és nagyjelentőségű szervének, a *Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft* nagyérdemű elnökének, Schmidt-Otnak a Notgemeinschaft első 5 évi működéséről írt összefoglaló jelentésében olvassuk például a fiziológiáról szóló részben — a hol a belső kiválasztást tárgyalja, és felemlíti, hogy Eugen Baumann (Freiburg), tehát német ember volt az, aki 30 év előtt a pajzsmirigy jód-tartalmát felfedezte — a következőt: *Dadurch, also durch deutsche Initiative, ist eine exakt-wissenschaftliche Durchforschung hier überhaupt erst möglich geworden. Leider haben uns aber gerade hier die Amerikaner (Kendall 1916) und Engländer (Harrington 1926) geschlagen, sie haben die wirksame Substanz der Schilddrüse in reiner Form jetzt isoliert und damit das Ziel erreicht, um das sich Baumann und seine Schüler vergeblich bemüht haben. Es genügt eben für ein Land wie Deutschland nicht nur einige ganz wenige Lehr- und Forschungsstätten für physiologische Chemie zu besitzen. Das ganze übrige Ausland ist hier rascher und grosszügiger vorgegangen als wir.* Ez mutatja, hogy *a tudomány előbbrevitele terén a nemzetek vetélkedése ma is fennáll*, s ez a másik adottság, amit tudomásul vennünk és ahhoz alkalmazkodnunk kell. S ebben az összefüggésben értjük meg négy egyetemünk sokat vitatott problémáját. A nemzetközi verseny e téren adva van. Abból Magyarország ki nem maradhat, hacsak magát elgázoltatni nem akarja:

*

A közös cél tehát, amelynek felismerése és követése a magyar tudományosság felvirágzására fog vezetni, *a tudománynak nemzetközi versenyben való előbbre vitele*. Mik ennek a feltételei?

Jó koponyák, tehetségek és anyagi eszközök: könyvtárak, laboratóriumok, klinikák, kutató intézetek stb. Ez régi igazság, ami további bizonyításra nem szorul. A novum azonban, aminek felismerése még korántsem általános, az organizációnak, mint harmadik egyenrangú feltételnek fellépése az utolsó évtizedekben. Ma világszerte a tudományos nagyüzem kialakulásának korát éljük. A tudományos munka annyira differenciálódott, hogy a különféle tudományágak művelői a szomszédos tudományterületekkel való szoros együttműködés nélkül haladni nem tudnak. A technikai haladás a kísérletezési művészet terén a műszerbeli és anyagbeli segédeszközök tekintetében korábban nem ismert pénzbeli követelményekkel lép fel. A tudományos irodalom olyan méreteket ölt, hogy annak áttekintése a szakembereknek a bibliografiák kellő szervezése nélkül nem lehetséges. S végül a különféle szakmák művelésének szukreszcenciáját is tervszerűen kell biztosítani, hogy egyeseknek hiánya a többiek megbénulását ne okozza és hogy a tudomány minden terén állandóan rendelkezésre álljanak nemzetközi mérték szerint is elsőrendűen képzett szakemberek. Mindez csak szervezés által érhető el, mert az egyes szakemberek saját tudományos munkájukkal lévén elfoglalva, a különféle tudományok közti összefüggések ápolására és a tudományos munka lehetőségének biztosítására magukat hivatottnak nem érezhetik. Csak kivételesen s részterületeken érdeklődnek, pedig ez a munka a véletlenre nem bízható. Ez a szervező munka volt és marad mindig a kormányznak speciális feladata, a kormányzás különös területe. A kérdés tehát az, hogy e tekintetben mi a helyzet?

Az állami közigazgatás terén általában bizonyos krízis van a következő okból:

A közigazgatással való elméleti foglalkozás a közigazgatástan és a közigazgatási jog műveléséből áll. A közigazgatási jog az utolsó félszázad alatt nemcsak nálunk, hanem a külföldön is beható művelés tárgya, s e téren a német és a francia közigazgatási jog szolgált útmutatóul. A közigazgatástan művelése azonban Stein Lőrinc óta, aki a múlt század hatvanas éveiben adta ki korszakalkotó nagy munkáját, meglehetősen ellankadt. S ez azért baj, mert az állam tulajdonképpen ennek az utolsó 50 évnek a folyamán lett technikai értelemben nagyüzemmé. A közigazgatás ez alatt rendkívül sokat fejlődött és nagyon kiterjedt. A változott méretek, az új feladatok, a közigazgatás gyakorlati embereit arra kényszerítették, hogy valamilyen módon cselekedjenek. De e téren nem nyervén támogatást a tudomány által, eljárásuk merő empiria maradt. Az empiria azonban mindig nagy fogyatékokban szenved, amelyek közt az ingadozás, a sokféleség és a lendület hiánya a legkárosabbak közé tartozik. Az ipar és általában a gazdasági élet a méretek megnövekedésének, a nagyüzem kifejlődésének hasonló problémáival került szembe, az empiria tökéletlenségeire azonban anyagilag ráfizetett, amit az eredménymérleg nyomban ki is mutatott, s ez vezetett az üzemtan tudományos meg-

alapítására, ami által a kapitalizmus megkapta az elméleti támaszt a gyakorlat új problémáinak megoldására. Az állami közigazgatásban a közigazgatásban e megoldásokkal jórészt még mindig adós.

A tudományos nagyüzem folyamatban lévő kialakulása szintén eddig világszerte megoldatlan feladatokat vetett fel, amelyeknek megoldását a nemzetközi Értelmi Együttműködés Bizottsága is hivatva lesz előmozdítani. A probléma a fent érintett nagy és sokoldalú szervezési szükségleteknek akként való kielégítése, hogy az a tudományos munka intenzitását szellemi erők és anyagi eszközök tekintetében egyaránt minél inkább előmozdítsa.

A jelenlegi magyar közoktatásiügyi miniszter, akinek tudományos életünk mai általánosan elismert lendülete annyit köszönhet, e téren is úttörő lépést tett, amelynek elméleti indokait is részletesen kifejtette. Ezáltal tanúságot tett arról, hogy vállalja a minisztériumra háruló azt a feladatot, hogy a tudományos élet szervezését is a haladás által kívánt újabb igényeknek megfelelően megoldja, megoldja akkor is, ha ebben a külföld és az elmélet támaszt nem nyújt is, ezáltal maga vivén elő az elméletet és példát szolgáltatva a külföldnek.

Ez a lépés az Országos Magyar Gyűjteményegyetem megalkotása volt, amelynek szellemében készült az Országos Ösztöndíjtanács és az Országos Természettudományi Tanács törvényjavaslata, amelyek közül az előbbi már a felsőház előtt van és az utóbbi is legközelebb újból be fog alkotmányos tárgyalás végett nyújtatni. Mindhárom tanács összeállításának alap gondolata az, hogy abban a tudományos élet számos kiváló tagja, egyetemi tanárok, az országos közgyűjtemények vezető tisztviselői és más szakemberek a különféle tudományos intézeteket és tudományos célokat közösen érdeklő ügyek összefoglaló magasabb szempontok szerint való intézésére hatáskört kapjanak. Az országos közgyűjtemények — amelyek erőteljes fejlődésének feltételei azonosak — az országos gyűjteményegyetemi tanács vezetése alá kerülnek, amelyben maguk a közgyűjtemények vezető tisztviselői is a tudományágakat képviselő egyetemi tanárokkal együtt foglalnak helyet. Az Ösztöndíj-Tanács és a Természettudományi Tanács az egyetemeket és más tudományos főiskolákat s a Gyűjteményegyetemet is közösen érdeklő kérdéseknek — valamennyi tudományos intézmény és lehetőleg minden tudományszak képviselőjének részvételével alakított tanácsban — összefoglaló szempont szerint való intézését kívánja biztosítani s mindezeknek a tanácsoknak a hatásköre akként van a törvényjavaslatban megállapítva, hogy az érdemleges határozat a Tanács hatáskörébe tartozik s azzal szemben a miniszternek csak vétő joga van. Ez a legnagyobb hatáskör, amit például az Ösztöndíjtanácsnak a személyi kiválasztásban, vagy a Természettudományi Tanácsnak a kutatási célokra szolgáló összegek felosztása tekintetében a miniszter adhat. E hatáskörnek fontos ügyekben való teljes átengedése abból a magasabb megfontolásból ered, hogy a szaktudományok szempontjai minél teljesebben érvényesülhes-

senek azok közt a korlátok között, amiket a nemzeti nagy célok biztosítása végett magának a tanácsok szervezetének megállapításával felállítani kellett. Ez tehát úttörő és messzenéző megoldás a tudományos élet organizációja terén, amely számolva a mai fejlettségből származó nehezebb áttekinthetőséggel, mégis a tudományos kutatás minél nagyobb szabadságának az autonomia útján való biztosítására törekszik, úgy azonban, hogy a nemzeti tudománypolitikai és nemzetközi helyzethez mért mindenkori célkitűzések biztos megoldásához vezessen.

*

Ebben az összefüggésben nem látszik feleslegesnek, hogy megemlékezzem egy további organizációs gondolatról, az *egyetem feletti tanácsnak*, a *suprauniversitásnak* gondolatától, amelyet az ösztöndíjtanács törvényjavaslatának indokolásában Klebelsberg Kunó gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter már felvetett és megvitatás tárgyává tett. E tervvel szemben, amelynek részletei még nem ismertek, mert a törvényjavaslatnak tervezete sem készült el, több aggodalom hangzik el, amely mind az egyetemek autonómiáját védi és annak érdekében tiltakozik mindenféle organizáció ellen, mondván, hogy az egyetemek lezárt egészek, amelyek semmiféle más szervezetnek részei nem akarnak lenni. Ezzel szemben utalnom kell az imént mondottakra. Az a tény, hogy Csonkamagyarország területén négy egyetem, egy műegyetem és más tudományos főiskola és tudományos intézet van, szintén egy adottság, amelyet tudomásul nem venni nem lehet. Az egyetemek már pusztán létezésükkel érintik a többi és vannak ügyek nagyszámban, amelyeket a miniszternek valamennyire vonatkozó hatállyal nem az egyes egyetemeknek szempontjai, hanem az összefoglaló országos szempontok szerint kell intéznie. Ilyenek az ösztöndíjügyek is, ha azt akarjuk, hogy azokat mindig a legtehetségesebb emberek kapják, akik pedig nincsenek mindig ugyanabban az arányban elosztva a különböző fakultások között. Vagy a Természettudományi Tanács javadalmának a különböző természettudományi célokra való felhasználása és így tovább. Ha ezekre nézve a miniszter meghallgatja is valamennyi egyetemet, azoknak szétágazó javaslatait egységbe foglalni elkerülhetetlenül szükséges, s e közben valamennyi egyetem javaslatát módosítani kénytelen, amely módosításban teljes szabadsága van, és igen messzeszemenő módosítás is indokolható az országos összefoglaló szempont által. Ha most a miniszter azt teszi, mint tette Klebelsberg gróf, hogy ezt az összefoglalást, tehát az országos rezultáns megállapítását, akként akarja megkapni, hogy azt is az egyetemnek és a közgyűjtemények által választott képviselők, tehát magának a tudománynak képviselői, autonóm hatáskörben állapítsák meg, ezáltal a miniszter önmaga korlátozza eddigi szabadságát az egyetemek javára. Az egyetemeknek beleszólást ad abba a kérdésbe, amit eddig

nélkülük intézett el, sőt átengedi számos esetben az ügy eldöntését nekik, a maga számára csak a vétőjogot tartván meg. Az Ösztöndíjtanács és a Természettudományi Tanács távolról sem meríti ki az összes egyetemeket és tudományos intézeteket közösen érdeklő és összefoglaló szempontok szerint intézendő ügyeket. Ez a magyarázata annak a szükségérzetnek a miniszter részéről, hogy ezekben a kérdésekben az egyetemeknek és a különféle tudományos szakmák képviselőinek az egyetem felettinek nevezett tanács útján beleszólást adjon, és ezáltal biztosítsa intézkedésének nemcsak adminisztratív, hanem tudományos szakszerűségét is minden esetben. Tehát nem az autonomia veszélyeztetése van szóban, hanem csak a legújabb kor fejlődésének következtében felmerült szervezési problémáknak a nemzeti és tudományos érdekek minél tökéletesebb összeegyeztetésével való megoldása. Lehet, hogy ezek a szervezési megoldások újságuknál fogva a gyanakvókat még ebben a megvilágításban is aggasztják. Ezekkel szemben azonban arra hivatkozom, hogy a Gyűjteményegyetem törvénye már működik, az Ösztöndíjtanács törvénye is már hamarosan életbelép és így az ezekkel szerzendő tapasztalatok már rendelkezésre fognak állani, mire a további törvényjavaslatok készítésére kerül a sor. Így az az ellenvetés sem állhat meg, hogy az új gondolatok nem kellő óvatossággal és széles területeken egyszerre lépnek életbe.

Az organizáció volt és marad a tudományos munkamegosztásban a kormány feladata. A miniszter új gondolatait a tudományos élet fejlődésének megfigyeléséből és a tudomány nemzetközi összefüggéseinek mérlegeléséből meríti. Aki az új megoldások és indoklásuk által meggyőzve nincs, az tartozik a fejlődés által felvetett szükségletek létezését kétségbevonni, vagy a javasolt megoldások káros voltát bizonyítani.

Az Ösztöndíjtanács törvényjavaslatának elfogadása és a Természettudományi Tanács törvényjavaslatának fogadtatása, valamint a külföldnek e megoldások iránt való érdeklődése egyaránt azt mutatják, hogy a miniszter érvei hatnak. Érthető, az életből vannak merítve, a megfontolt haladást és azt kívánják biztosítani, hogy a külfölddel tudományos téren lépést tartsunk. Ahhoz azonban, hogy tudományos életünk virágzását elérjük, az kell, hogy ezek az új keretek megteljenek étellel. Az ösztöndíjakció révén nagy igényeknek megfelelő szukreszcenciát tudjunk biztosítani. A Természettudományi és a tervezett Szellemtudományi Tanács útján a tudomány előbbreviteléhez szükséges anyagi eszközöket minél jobban kihasználni tudjuk és egész tudományos életünkön uralkodjék az összes nemzeti erőknek kifejtésére és egybefoglalására irányuló törekvés. Ha ez meglesz, ez erőt fog adni a minisztériumnak az alkotmányos tényezőkkal és az ország közvéleményével, valamint a külfölddel szemben is arra, hogy megteremtse és állandóan biztosítsa azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a kulturnemzetek első sorában haladjunk.

Ebben a munkában tehát a tudományos élet és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium teljesen egymásra vannak utalva. Ugyanannak a munkának különböző részeit végzik tervszerű munkamegosztás alapján. A lépéstartás mindkét fél közös feladata. Ez nagy követelményeket támaszt elsősorban a minisztériummal szemben. Ezt örömmel vesszük tudomásul és igyekszünk nekik megfelelni, de a minisztériumnak is meg vannak a követelményei a tudományos élettel szemben s ennek egyik legfontosabbika a bizalom. Ha a kölcsönös megbecsülés és a kölcsönös bizalom tölti el egymás iránt a két felet: a minisztériumot és a tudomány munkásait, akkor vállvetett munkájukkal rövidesen meg kell érniök tudományos életünk felvirágzását. Ez egyúttal az az út, amelyen kis nemzet újból naggyá lehet, ami mindannyiunk legfőbb óhaja.

(Budapest.)

Magyary Zoltán.

AZ OLASZ EGYETEMEK REFORMJA.

A fascizmus reformjai közül az egyik legátfogóbb és legmélyebb a *Gentile* nevéhez fűződő iskolareform. *Mussolini* maga állapította meg, hogy „az összes megszavazott reformok közül a *Gentile* nevéhez kapcsolódó valóban forradalmi, mert olyan helyzetet formált át, mely 1859. óta tartott“. Kétségtelen, hogy az 1859-iki *Casati*-féle törvény óta a fascizmusig lényeges változás az olasz iskolai életben nem történt, legfeljebb toldások. A fascista tanügyi reform azonban az iskolai élet minden területén mélyen szántó nyomokat hagyott. A legnagyobb változások mégis az egyetemeket érték: e területen az olasz hivatalos felfogás szerint nem 1859-re, hanem sokszor a középkorra visszamenő, régen elavult intézkedéseket kellett az útból eltakarítani és újakkal pótolni.

Még a reform előtti állapotokról szól röviden, kissé elnagyoltan egy gyűjteményes munkában¹⁾ *Vittorio Macchiorio* nápolyi professzor. Külföldieknek ír, tehát érthetőleg tompítja színeit. Hangja mégis majdnem a szégyenkezésé. Mint jó olasz, nem szívesen beszél az olasz egyetemi állapotokról, amiket a sajátos történeti fejlődéssel próbál mentesíteni. Sok a kicsi, rosszul felszerelt egyetem, viszont a könyvtárak, laboratóriumok stb. fölötté hiányosak. Az egyetemek nem alkotnak szellemi központot, befolyásuk a nemzeti életre minimális. Az ifjúság, ez az atomjaira széteső tömeg, mely még az u. n. diákéletet sem éli, a legtöbb esetben nem a tudományért, hanem a kenyeret ígérő diplomáért megy az egyetemre. Az olasz egyetem általában a legjobb esetben közlő és nem kutató intézmény. Számára a tudomány *készen van* és nem *készülőben*. E sötét színek még sötétülnek, ha a tárgyra vonatkozó olasz nyelvű, különben igen terjedelmes irodalmat nézzük. *Antonino Anile*²⁾ pl. megállapítja, hogy míg a középkorban az olasz egyetemek fényt árasztottak Európa többi országaiba is, addig az egyesült Olaszország egyetemei zárt, levegőtlen testületek, melyekben „a hivatalos veretű tudomány kristályosodik merev és bizar formákba“. A legfőbb baj, hogy az egyetemek teljesen begubóztak s a lüktető élettel elvesztették a kapcsolatot. Más oldalról világítja meg a helyzetet *Ugo Frasccherelli* cikke: *Per l'istruzione superiore*.³⁾ *Frasccherelli* szerint az olasz egyetem szürke diploma-gyár (una grigia fucina di diplomi). „Az egyetemre az ifjak általában nem azért mentek, hogy részt kérjenek a tudás közösségének isteni öröméből, hogy a lelket a tudomány, az igazság

¹⁾ *Die Universitätsideale der Kulturvölker*. Hg. v. Conrad Hoffmann und Reinhold Schairer. Leipzig, Quelle u. Meyer, 1925. A német egyetemekről ugyanítt *C. H. Becker* (*Vom Wesen der deutschen Universität*) írt, a magyar egyetemekről pedig (*Die ungarische Universität*) a feledhetetlen *Gragger Róbert*

²⁾ *Lo Stato e la Scuola*, *Valecchi*, Firenze 1924. V. ö. „La crisi delle nostre Università“ c. fejezetet 29 s. köv. lk.

³⁾ Megjelent a köv. gyűjteményes munkában: *La riforma Gentile e la nuova anima della scuola a cura dell'on. Dario Lupi*, Sottosegretario di Stato per la Pubblica Istruzione. Mondadori Milano-Roma, 1924. 107 s. köv. lk.

és szépség fényével megvilágosítsák, hanem hogy a tanároktól kicsikarják azt az aláírást, mely leckéik illuzórius látogatását bizonyította, vagy hogy lerakják azt a sokféle különleges vizsgálatot, — mindmegannyi kisebb-nagyobb akadályverseny — melyekben a diákok túlnyomó része számára az egész tanulási tevékenység konkretizálódott“. Vannak még szomorúbb megállapítások is. Giorgio P a s q u a l i és Piero C a l a m a n d r e i kitűnő könyve, *L'università di domani*, közvetlenül a reform előtt a *holnap* egyetemét keresi s a reform szükségességét, melynek elsősorban belső, didaktikai átalakulásnak kellene lennie, a *tegnap* egyetemének vázolásával okolja meg. E munkában elszórva főleg a délolasz egyetemi ifjúság fegyelmetlenségére vonatkozólag számunkra elképzelhetetlen adatokat találunk (v. ö. pl. 214. s köv. lk.). De a tanárok munkafegyelme sem lehetett kifogástalan. Képzeljük el, milyen előzményei lehettek annak a miniszteri rendeletnek, mely a tanárokat arra kötelezte, hogy tanévenként bizonyos meghatározott számú, *valóban megtartott leckéről* számoljanak be! S előfordult nem egyszer az az eset is, hogy a professzor önkényesen felemelte a „valóban“ megtartott órák számát — persze csak a türelmes papiroson! (L. A. A n i e, i. m. 32. l.)

A helyzet tehát minden vonatkozásban megérett a reformra. Az alap gondolatot, mely az egyetemek ujjaalakítását irányította, maga G e n t i l e⁴⁾ fejtette ki a legvilágosabban: az egyetem falain belül olyan változtatásokat kell eszközölni, hogy az új tanulmányi rend megfeleljen a modern tudománynak, melyet az egyetem hivatászerűen szolgál. Az egyetem nem lehet csak a már kész „igazságok“ továbbítója: legyen új igazságok kutatója is. Általánosságban talán azt lehetne mondani, hogy tudományos szempontból Gentile az olasz egyetemet a német egyetemi típus felé próbálta terelni. Többször kifejtett, szinte útszéli igazság, hogy az egyetem fogalma népek és korok szerint változik s hogy az egyetem berendezése az egyes kultúrperiodusokban a népek és korok egységes életérzésének függvénye. A német típus mai formájában a XIX. sz.-ban alakult ki. Jelszava a tiszta tudomány, az érdektelen kutatás szolgálata. Szemben az olasz állapotokkal a német egyetem rendkívüli nagy szerepet játszott és játszik a nemzet életében is. Súlyát éppen annak köszöni, hogy szabadon, minden melléktektintettől függetlenül, a tiszta megismerést szolgálja. Gentile és munkatársai, kik különben a német tudományt és egyetemeket kitűnően ismerték, tulajdonképpen ezt az egyetem-eszményt próbálták megfelelő változtatásokkal olasz talajba átültetni, midőn arra vállalkoztak, hogy a széteső, az egyéni bélyeget és eszményi lendületet nélkülöző „diplomagyarak“ helyett a tiszta tudomány, az önzetlen igazságkeresés fellegvárait építik ki. Evvel egyáltalán nem akarom azt mondani, mintha az olaszok a német berendezkedéseket utánozták volna a részletekben is. Mint látni fogjuk, ilyesmiről szó sem lehet. Csak az eszményi célkitűzés akar valami

⁴⁾ *Discorso inaugurale dell' anno scolastico 1920—21 nella Università di Roma*. Idézi E. Codignola, *La riforma scolastica* c. cikkében. (C. Gutkind, Mussolini e il suo fascismo, Merlín — Le Monnier, Heidelberg—Roma, 283 l.)

olyan viszonyt realizálni egyetem, tudomány és nemzeti élet között, mint amilyenre a németek adtak kitűnő példát, egyébként az eszközök, a részletintézkedések számolnak az előző történeti fejlődéssel, a speciális olasz viszonyokkal. A következőkben minden részletre természetszerűleg nem kívánok kiterjeszkedni, csak néhány kiemelkedőbb mozzanatot szeretnék ismertetni.

*

Az első nagy probléma volt: hány egyetem legyen? A helyzetkép, amit a reform előtti állapotról C o d i g n o l a a d (*Mussolini e il suo fascismo* 284. l.) rámutat a legsúlyosabb bajokra. „Sok egyetemes főiskolánk volt, pl. sok bölcsészeti és jogi fakultásunk, melyek tudományos eszközök, növendékek s valljuk be, valóban rátermett tanárok hiányában szomorúan tengették életüket; ezzel szemben hiányoztak a nagy kultur-centrumok, melyekből fény sugározhatott volna az egész országra s nem voltak jól organizált szak-főiskoláink sem“. Legegyszerűbb lett volna egy tollvonással az életből kiiktatni a néptelen, tengődő kis csonka-egyetemeket, de a gyakorlati kivitelnél erre a helyi viszonyok és a történeti előzmények mérlegelése után Gentile sem tudta magát elszánni. Hogyan lehetett volna megfosztani egyetemétől pl. Sienát, vagy Ferrarát, mikor ezeknek a városoknak a fogalmával már évszázadok óta összeforrt az egyetem intézménye? Hogyan lehetett volna eltörölni Firenze, vagy Milano egyetemeit, mikor az előbbi, az olasz renaissance szent városa, ma is az olasz irodalmi és művészeti életnek egyik legpezsgőbb életű középpontja, a másik pedig, a rohamosan fejlődő világváros, a legnagyobb áldozatokra is kész volt, csak hogy egyetemét megtarthassa. Ezért a reform alkotói kimondták, hogy az élet csiráját sehol elfojtani nem fogják. Az eddigi egyetemek megmaradhatnak, azonban az állami támogatás szempontjából mégis különbség lesz a jövőben egyetem és egyetem között.

Az állam a jövőben tíz teljes egyetemet (jogi, orvosi, bölcsészeti és természettudományi fakultással és gyógyszerésztanfolyammal) fog fenntartani. Ezeknek költségeit az állam fedezi. A tíz első kategóriába (tipo A.) sorozott egyetem székhelye lesz Bologna, Cagliari (Sardegna), Genova, Napoli, Palermo, Padova, Pavia, Pisa, Róma, Torino. A fenti egyetemekhez járul még hat „műegyetem“ (scuole di applicazione): Bologna, Napoli, Padova, Palermo, Pisa, Róma. Lesz még ezeken kívül a „nélkülözhetetlen“ főiskolák között egy építészeti főiskola (scuola di architettura) Rómában és három tanárképző-főiskola (istituti superiori di Magistero) Firenzében, Messinában és Rómában.

A többi egyetemet az állam nem törli el, de nem is tartja fenn, legfeljebb támogatja. Az állami támogatásban részesülő egyetemek alkotják a második csoportot (tipo B.). Ezeknél a fenntartási költségek egy részét az érdekelt városok, testületek stb. viselik. Ilyenek: Firenze, Catania, Macerata, Messina, Milano, Modena, Parma, Sassari és Siena. Ezekhez csatlakozik Bari új egyeteme, továbbá a

perugiai egyetem, melyet nemrégiben osztottak be ebbe a második kategóriába a harmadikból. Lesznek hasonló helyzetű szakfőiskolák is, mint pl. a milanoi és torinoi mérnök-képző (scuola d'ingegneria), továbbá a genovai és barii hajóosztály-képző (scuola superiore navale).

A harmadik csoportot (tipo C.) olyan egyetemek alkotják, melyek bizonyos feltételek mellett megkapják a nyilvánossági jogot, de államsegélyben nem részesülnek. Ilyenek: Camerino, Ferrara és Urbino, miután a perugiai egyetem időközben átkerült az előző csoportba. Ide sorolható még az új felekezeti egyetem, a milánói *Università del Sacro Cuore*.

A második fontos intézkedése a reformnak az *egyetemi autonómia* vonatkozás. Az autonomia az előző állapothoz képest részben erősödött, részben gyengült. Teljes az autonomia a tanulmányi rend kérdésében s meglehetősen befolyása van az egyetemnek a költségvetésre is, amit magyaráz az a körülmény, hogy még az államtól fenntartott egyetemeken is a költségek jelentékeny részét az egyetem bevételeinek kell fedezniök. Evvel az intézkedéssel egyrészt a tanulás jelentékenyen megdrágult, mert az egyetemeknek bevételi forrásokról kellett gondoskodniok, másrészt az egyetemek számára szinte életkérdéssé lett, vajjon lesz-e elegendő számú tanulójuk? A kenyéradó diplomákat ezután általában nem az egyetem osztogatja, mert ezek elnyerésének feltétele a különböző bizottságok előtt letett államvizsgálat. Államvizsgálatra azonban csak olyanok jelentkezhetnek, akik előzőleg az egyetemtől vagy más főiskolától tudományos képesítést szereztek („la laurea o diploma di un istituto superiore di carattere nettamente scientifico“.) Jelek vannak arra, hogy máris egészséges verseny indult meg az egyes egyetemek között: melyik egyetem hallgatói állják meg majd legjobban helyüket az államvizsgálatokon?⁵⁾

Erős csökkentése az autonomiának, hogy a rektort a király nevezi ki három évre. Ugyancsak kinevezés útján nyerik el hivatalukat a dékánok is. A rektor Gentile elgondolása szerint az államhatalom képviselője az egyetemen, aki arra ügyel, hogy a törvények és szabályzatok tiszteletben tartassanak.⁶⁾ A tanároknak általában csak a

⁵⁾ Érdekes e szempontból a pisai egyetem rektorának beszéde: *Doveri della vita universitaria* (Cultura Fascista, II. 10. 154—155 lk.). „Azon a napon, midőn laureatusaink az államvizsgálatokon jobban megállják a helyüket, mint mások, legyőztük versenytársainkat. Az ifjuság tudni fogja, hogy itt értelmebb és szeretetteljesebb tanárokat talál, mint másutt s ha jövőjére gondol, többre becsüli majd a csendes vidéki várost a zajgó nagy városnál. Szükséges azonban, hogy az az úr, ami ma még igen gyakran elválasztja a padokat a katedrától, beönmördjék s hogy mi tanárok ne elégedjünk meg a b e s z é l ő k ö n y v e k szerepével. Ifjainkat gyámolítanunk, tanácsokkal segítenünk, vezetnünk kell; így magunkhoz fűzzük őket s majd ők sem hagyják el minket.“ Kissé másként látja a helyzetet Paolo Vinassa, *Per una riforma universitaria* c. cikkében (Cultura Fascista II. 3. 33 l.): „A reform pénzügyi szempontból erős belső ellentmondást tartalmaz. Arisztokratikus jellegű, amennyiben nem a hallgatók számát, hanem azok minőségét kívánja emelni. Viszont az egyetemi költségvetés alapjává a befolyó jövedelmeket teszi, amiből következik, hogy az egyetemeknek növendékeket *kell* szerezniök. Elméletben a hallgatók jelentkezése a tanítás komolyságától és az államvizsgálati eredményektől függne. A gyakorlatban mindez másként van s fölösleges ismétlés lenne ez alkalommal még egyszer felsorakoztatni ennek a tagadhatatlan és emberileg érthető ténynek okait.“

⁶⁾ V. ö. Giov. Gentile, *Il fascismo al governo della scuola*. Discorsi e interviste. Remo Sandron, 1924. 234 l.

tanulmányi ügyekre van közvetlen, vagy közvetett befolyásuk. Közvetlenül a kari üléseken (consigli di Facoltà) tárgyalhatnak szigorúan körülhatárolt⁷⁾ tanulmányi ügyeket, közvetve pedig a dékánok útján érvényesíthetik befolyásukat az egyetemi Tanácsban. (Senato accademico.)⁸⁾ Míg az egyetemi tanács hatásköre meglehetősen körülnyírbált, addig az „adminisztratív“ tanács (consiglio d'amministrazione) hatalma az egyetem anyagi ügyeiben aránylag igen széleskörűnek mondható.⁹⁾ Az viszont igaz, hogy ebben a tanácsban az egyetem tanári kara csak két választott kiküldöttel vehet részt, míg az összes tagok száma, élükön az elnöklő rektorral, legalább öt, esetleg több. Amennyiben ugyanis a B. típusú intézményeknél az egyetemet segélyező város, egyesület stb. hozzájárulása eléri, vagy meghaladja az állami hozzájárulás 10%-t, az illető város, testület stb. az adminisztratív tanácsba is küldhet egy tagot.

Meglehetősen bonyolult és ingadozó a tanári karok kiegészülésének fontos kérdése. Gentile úgy tervezte, hogy tanszék-üresedés esetén a kinevezendő tanár jelölésénél a kezdeményezést a fakultásoknak adja át. A kar kijelölte volna a számbavehető három legkiválóbbat s ezek közül a Közoktatási Tanácstól kiküldött szakbizottság választotta volna ki a legméltóbbat. Megjegyzem, hogy az olasz Közoktatási Tanács (Consiglio Superiore di Pubbl. Istr.) egészen más valami, mint a mienk: nemcsak tanácsadó szerv, hanem sok tekintetben személyi ügyekben is igen nagy hatáskörrel bíró nagytekintélyű testület, melynek tagjait maga a király nevezi ki. Időközben azonban Fedele miniszter jórésben visszatért a reformot megelőző kiegészülési eljáráshoz s ma nagyjában kétféle mód van a gyakorlatban: a meghívás és a pályázat.

A meghívás a nagyobb egyetemeken a leggyakoribb tanszék-betöltési mód. Ha a kar a meghívást egyszer elhatározta, akkor sem a Közoktatási Tanács, sem a miniszter többé az ügybe bele nem szólhat: a meghívás egyuttal végleges döntés, melyet senki felül nem bírálhat. A fakultások e joggal bőven élnek és — ha lehet az elkeseredett kritikáknak hinni — visszaélnék. Ujabbán éppen egyetemi részről hatalmas mozgalom indult meg e kiegészülési módszer ellen. G. Niutta kis cikke (*Trasferimenti di professori universitari*, Cultura fascista I. 35.) indította meg az eszmecserét. Niutta kifejti, hogy meghívás esetén csak ritkán érvényesül a tárgyilagos igazság, inkább a személyes rokonszenv és ellenszenv döntenek. A nagyobb egyetemeken a *beati possidentes* szeretnek nyugodtan élni s nem szeretik a „veszélyes“ elemeket, az új csillagokat, kik a régiek fényét esetleg elhomályosíthatják. Niutta sem kívánja eltörölni a meghívást, azonban egy olyan egyetemközi szakbizottságra óhajtja bízni, melyet a Consiglio Superiore javaslatára a közoktatásügyi miniszter nevezne ki. A rövid cikk erős visszhangot keltett. Gino Arias tapsol Niutta indítványának. (Cultura Fascista II. 1. 5. 1.) „Sürgős lenne — írja —

⁷⁾ L. *Regolamento Generale Universitario* (Regio decreto 6. aprile 1924 n. 674.) Art. 10.

⁸⁾ Ennek hatáskörét a *Reg. Gen. Art. 7.* szabályozza.

⁹⁾ L. u. ott Art. 15.

a fakultások önkénye alól kivonni a tanárok meghívását. Kétségtelen, hogy majdnem mindig a jelöltek tudományos és didaktikai érdemeitől teljesen idegen szempontok érvényesülnek. Személyes barátság, vagy ellenségeskedés, politikai elfogultság (legtöbbször határozottan fascista-ellenes színezettel), egy csoportnak, vagy akár egy személynek egyetemi diktaturáját megteremteni, vagy folytatni akaró törekvés a legtöbb esetben az igazi ok, melytől az aspiránsok sikere, vagy sikertelensége függ“. Ugyancsak a *Cultura Fascista* egy további számában (II. 8., 119. l.) egy „illustre studioso“ megállapítja, hogy a meghívás aktusánál legtöbbször éppen a legilletékesebb szakember, magának az üres tanszéknek a tanára hiányzik a korból, mert az aránylag ritka eset, hogy valamelyik tárgyból párhuzamos tanszék lenne. Tehát már csak szigorúan szakszerű szempontból sem volna fenntartható továbbra is a mai állapot . . .

De a jelek szerint nincsenek elragadtatva az érdekeltek a másik kiegészülési formától, a pályázat útján való tanszékbetöltéstől sem. Pályázat esetén nem a fakultás dönt, hanem egy a Consiglio Superiore-től kiküldött bizottság, melynek öt tagja közül azonban kettő mégis az érdekelt fakultáshoz tartozik. Mindenesetre fel-tűnő, hogy még ezt a két kiküldöttet is sokalják azok, akik a fakultásoktól minden jogot szeretnének elkobozni. Pl. Gino Arias írja (*Dopo la riforma universitaria*, *Cultura fascista* II. 8. 114. l.): „A pályázatok, előléptetések (s remélhetőleg a meghívások) elintézésére kiküldött bizottságok összeállítását ki kell vonni az érdekelt karok jelölési hatásköréből. Két kiküldött öt közül (s hozzá ez ezek közül az egyik éppen nem szakértő) valóban sok. Elég, hogy a kettő egy harmadikat találjon s már megvan a többség a helyi jelölt behozására“.

A nagyobb egyetemek vonzóereje olyan nagy, hogy a kisebb egyetemek tanári karai szinte állandóan változnak. Az egyetemi körök tréfás megállapítása szerint a kisebb egyetemeken kétféle tanár van: olyan, aki még nem érte el azt a tudományos színvonalat, hogy egy nagyobb egyetemre átkerülhessen és olyan, aki azt sohasem fogja elérni. Minden esetre egészségtelen tünet: „semmi folytonosság a tanításban — írja Gino Arias (*Cultura Fascista* II. 8., 113. l. — állandó pályázás, sok költség, tanszékek, melyek csak papiroson vannak betöltve, hogy utána rögtön megürüljenek, átmeneti, mindig nyugtalan, az intézménynek csak ártó tanárok . . .“

Nagyon érdekes a magántanári képesítés módja. Ez teljesen a karokon kívül történik, még pedig Gino Arias szerint közmegelegedésre (. . . il metodo non suscita critiche). A Consiglio Superiore javaslatára a király három évi időtartamra egy magántanárokat képesítő központi bizottságot (Commissione Centrale) nevez ki, mely évente egyszer, rendszerint május—június hónapokban Rómában összeül s az összes beérkezett habilitációs kérvényeket elbírálja. A végső szót azonban a Consiglio Superiore mondja ki a bizottság munkálata alapján. A már jogerősen habilitált magántanárok csak ezután jelentkeznek a különböző egyetemeknél, ahol működni óhajtanak.

Még csak az új szabályzat két pontjára kívánnám a figyelmet felhívni; az egyik a rendkívüli tanárookra vonatkozik, a másik pedig az u. n. utazó professzorokra. A rendkívüli tanár kinevezése három évi próbaidőre szól s a rendes tanárságot csak három évi tényleges és még nem szakított (effettivo ed ininterrotto) szolgálat után lehet kérni.¹⁰⁾ Ha a próbaidős szolgálat bármely okból két hónapnál hosszabb időre megszakadt, a rendes tanárrá való kinevezés egy polgári évvel elhúzódik. A véglegesítési eljárás avval kezdődik, hogy egyrészt a dékán jelentést szerkeszt a jelölt három évi tudományos és pedagógiai tevékenységéről, másrészt maga a jelölt is előterjeszti a miniszternek mindazon tudományos és pedagógiai tevékenységére vonatkozó adatokat, amiket a maga érdekében állóknak tart. A miniszter erre kiküld egy bizottságot, mely megokolt jelentésben előadja véleményét a véglegesítésre vonatkozólag. Ha a jelentés kedvezőtlen lenne, a miniszter az ügy összes aktáit átküldi a Consiglio Superiore-nek, mely ez esetben csak arról mond véleményt: megtartassék-e további két évi próbaidőre a jelölt rendkívüli tanári minőségben (con la qualifica di non stabile), vagy sem? A meghosszabbított próbaidő végén előlről kezdődik a fenti eljárás. A kérdést újból elbíráló bizottság tagjai azonban nem lehetnek ugyanazok, mint két évvel azelőtt. Ha az új bizottság véleménye is kedvezőtlen, a rendkívüli tanárt a miniszter elbocsátja a szolgálatból. Arra nincsenek adataim, újabban milyen szigorúsággal kezelik ezt a szabályt. A reform előtt már volt hasonló intézkedés, azonban a rendkívüli tanárok három év eltelte után szinte mechanikusan rendes tanárokká lettek,¹¹⁾ nem is szólva arról, hogy az egyetemek nagy száma miatt ezt az előléptetést aránylag fiatal korban elérhették a rendkívüli tanárok.

Nagyon érdekes jelenség, hogy a tanároknak az egyetem székhelyétől való távollakását rendeletileg kellett szabályozni. Jóformán mindenütt előfordul, hogy az egyetemi tanár az egyetem székhelyétől kisebb-nagyobb távolságra lakik, azonban talán sehol sem olyan sűrűn, mint Olaszországban, az „utazó tanárok“ klasszikus hazájában. Olaszországban még az sem ritka eset, hogy középiskolai tanárok, kiket pedig sokkal nagyobb óraszámuk inkább helyhez kötne, tekintélyes távolságra laknak iskolájuktól, az egyetemi tanároknál pedig már nálunk elképzelhetetlen arányokat öltött a távollakás. Nem kívánok most ennek a gyakori s egy-két szóval alig elintézhető jelenségnek speciális okaival bőven foglalkozni, csak megemlítem, hogy a fascista reform, bár, amint láttuk, éppen nem fukarkodik a szigorú rendelkezésekkel, továbbra is megadja a módot az egyetem székhelyétől való távollakásra. A megfelelő paragrafus¹²⁾ a következőképen hangzik: „Azok a tanárok, akik felhatalmazást óhajtának

¹⁰⁾ Regolamento Generale Universitario Art. 33—34.

¹¹⁾ Pasquali—Calamadrei, i. m. 184 l. „... tutti gli straordinari dopo tre anni di grado, se c'è posto in ruolo, divengono ordinari quasi meccanicamente. Basta che essi abbiano dato prova di operosità scientifica; ma il giudizio di promozione è, naturalmente, molto meno severo che quello di concorso...“

¹²⁾ Regolamento Gen. Art. 36.

kapni arra, hogy a tanítás helyétől távol lakjanak, kérésüket megokolva a rektor, vagy igazgató elé terjesztik. A rektor, vagy igazgató, miután meghallgatta az illetékes kar dékánjának, vagy az érdekelt intézet igazgatójának véleményét, dönt a kérésről. A felhatalmazást azonban csak abban az esetben lehet megadni, ha a hely, melyről szó van, nincs messze az egyetem, vagy intézet székhelyétől és csak avval a feltétellel, ha a dékán, vagy igazgató saját felelősségére biztosítékot ad, hogy mindez összeegyeztethető a tanári kötelezettségek teljes és szabályszerű betartásával". Hogy milyen távolságokról lehet itt szó, arra csak egy példát hozok fel. Tudok egy professzorról, aki hetenként megteszi az utat Catania (Sicilia) és Firenze között. Olyan távolság ez, melynek a mai Csonka-Magyarországon egy végtében megtehető leghosszabb út csak egy része lehet!

Befejezésül arra a kérdésre lehetne kitérnünk: mennyire sikerült a reform, mennyiben változtak meg az olasz egyetemi állapotok? Igazságtalan lenne bármilyen „forradalmi“ reformtól négy év alatt döntő változásokat várni. A szellemi világban nem változnak meg a dolgok egyik napról a másikra s hosszú időnek kell elmúlnia, míg az intézkedések a papirostól eljutnak a valóságig. Az újabb kritikák figyelembe vételével néhány pontra vonatkozólag azonban máris tehetők megjegyzések. Organikus hiba volt a jelek szerint, hogy a reform alkotói nem tudták elszánni magukat a tengődő kis egyetemek megszüntetésére. Annyit hangoztatták, hogy sok az egyetem, míg a vége az lett, hogy ma az új alapításokkal együtt több az olasz egyetem, mint azelőtt volt. Szép elgondolás az is, hogy az egyetemek egymással versengjenek a köteleességteljesítésben s ha az egyetem kitűnően végzi hivatását, majd a hallgatók tolongani fognak oda. A valóság azonban egyelőre az, hogy a mostani olasz gazdasági és társadalmi viszonyok mellett a hallgatók egészen más szempontok szerint döntenek az egyetemek megválasztásában, mint azt a reform alkotói feltételezték. A hallgatóság száma általában csökkent. Ez nem lenne önmagában véve nagy baj, mert az értelmiségi pályákon a túlprodukciónak Olaszországban is igen nagy volt. Baj azonban az egyetemekre nézve, mert az egyetemi költségvetés jelentékeny részben a tanulóktól befolyó jövedelmekre van alapozva. Vanak állami egyetemek, melyeken a hallgatók létszámának csökkenése a költségvetés összeállításánál már eddig is komoly nehézségeket okozott. S a helyzet visszás oldala az, hogy a meglehetősen nagyszámú B-típusú egyetem anyagi segélyezésével az állam tulajdonképpen a saját A-típusú egyetemeinek csinál konkurrenciát. Hangok emelkedtek, hogy a B-típusú egyetemek államsegélye legyen egyszerűs mindenkorra megállapítva, ne legyen emelhető s ha az ilyen egyetem nem tudna megélni, csukja be a kapuit, viszont az A-típusú egyetemek fenntartására szükséges összeg legyen mindenképpen garantálva, tehát ezeknek zavartalan működése legyen függetlenül a hall-

gatók létszámától. Hogy e tekintetben mit hoz a jövő, azt ma alig lehetne megjósolni. A mondottak után természetes, hogy a régi panaszok a könyvtárak, laboratóriumok stb. hiányos felszerelése miatt továbbra is felhangzanak.

A belső átalakulás még nehezebben megy. Láttuk, milyen ingadozások voltak az utóbbi években a kiegészülés kérdésében s mennyi elégedetlenség gyülemlett fel e mindennél fontosabb probléma körül. Nincs kizárva, hogy a mai politikai helyzetben előbb-utóbb — legalább egy időre — talán érvényre fog jutni az a végletes, az egyetemi autonómiát mindinkább csorbítani kívánó álláspont, mely az érdekelt karokat teljesen ki akarja zárni a jelölésből. Az azonban kétségtelen, hogy evvel sem fog a kérdés nyugvópontonra jutni, mert hamarosan rá fognak jönni, hogy az ilyen eljárás homlokegyenest ellenkezik az egyetemi szellemmel.¹³⁾

A tanulmányi autonómia eredményei sem mindenban elégitik ki a reform kritikussait. Az egyik jóindulatú bíráló szerint továbbra is megvan a régi baj, a „mortificante uniformità“ (P. V i n a s s a i. m. 33. l.). Az egyes fakultások a rendelkezésükre álló eszközöket általában nem használták ki a belső megújódásra. Nagyjában minden maradt a régiben. A tanulók csak az államvizsgálatot akarják letenni s a tudomány ma is épp oly kevésbé érdekli a nagy többséget, mint azelőtt. „A fakultások olyanok, amilyenek s mivel olyanok, amilyenek mindig voltak, nehezen is fognak megváltozni“ (u. ott). Mások (mint pl. G i n o A r i a s i. m. 114. l.) viszont elismerik, hogy a széleskörű tanulmányi autonómiának már eddig is észlelhetők itt-ott jó eredményei.

Mindezekben a kérdésekben az idő fogja a végső szót kimondani. Amint az olasz mondja: vederemo!

(Szeged.)

Husztí József.

¹³⁾ Legu abban (Cultura Fascista II. 13 sz. 193 s. köv. lk.) Agostino Gemelli, *Per la libertà accademica* c. cikkében energikusan rámutat, hogy a kiegészülés kérdésében a sokszor egyetemi részről is nyilvánított túlzóan központosító nézetek az egyetemi autonómia lényegének meg nem értéséről tanuskodnak (... mi sembra abbiano dimostrato anche quanto poco è penetrato nell' animo dei nostri universitari il concetto fondamentale dell' autonomia universitaria.) Gemelli meggyőzően fejti ki, hogy a szabadsággal való esetleges visszaéléseket nem a szabadság megszüntetésével kell javítani, hanem annak helyes használatát biztosító intézkedésekkel. A szabadság életfeltétele az egyetemnek (La vita universitaria ha bisogno di una sua libertà accademica; coloro che vogliono sopprimere questa libertà accademica, pongono le università nella condizione di essere incapaci di svolgere la loro attività). Különösen hangsúlyozza Gemelli a fiatal tehetségek nagyobb mérvű érvényesülésének lehetőségét, ami a jelenlegi rendszer mellett többfelől akadályokba ütközik.

A „VIDÉK“ SZOCIOLOGIÁJA.*)

Mint a Magyar Társadalomtudományi Társulat elnöke elsősorban köszönetet mondok a szegedi egyetemnek, hogy meghívásával módot nyújtott nekem — ha mindjárt egy-két napról van is szó — a hazatérésre. Mert az ember ott van otthon, ahol azokkal van együtt, kikkel életének legjelentősebb részét töltötte el. Én pedig — a család szűkebb körétől eltekintve — a kolozsvári, majd szegedi tanárokat tekinthetem legfőbb életemlékeim osztályrészeseinek. Az ő társaságukban kezdtem meg — még Magyarország boldog korában — egyetemi tanárságot; vesztett csata után velük együtt sirattam meg azt a zászlót, amely magyar kultúránk erdélyi jelvénye volt, s melyet a kulturátlan, de szerencsés ellenségnek voltunk kénytelenek átengedni; az ő körükben ettem a kivertség kenyerét, s helyezkedtem el utóbb Szegeden, az új otthonban, melynek derék vezetői kezdetől fogva annyira értettek ahhoz, hogy a „jövevények“-ben a múlt szenvedések sajnó fájdalomát a szíves fogadtatás örömeivel enyhítsék.

De a szubjektív mozzanatoktól eltekintve mai összefüvetelünknek örvendéses tárgyi okai is vannak. Nem véletlennek dolga az, hogy midőn a Magyar Társadalomtudományi Társulat a maga elé tűzött eszmék ismertetése és terjesztése céljából a vidékre gondolt, mindenek előtt Szeged jutott az eszébe. Szeged bizonyára nem a legrégebb múlttal rendelkező vidéki kultúrhelyünk; itt az Alföldön Debrecen egy ősi, kialakultabb, bár zártabbkörű műveltségnek a letéteményese; de viszont az új egyetemek által képviselt szellemnek befogadására mintha Szeged mutatná a legnagyobb készséget és így mintha joggal e helyhez fűzhetnénk a jövő fejlődés tekintetében a legnagyobb reményeket. És ennek a fejlődési lehetőségnek horderejét különösen akkor fogjuk kellő módon értékelni, ha világosan látjuk, hogy a középpontnak, a fővárosnak és a vidéknek kölcsönös viszonya a csonkává tett Magyarországból műveltségi szempontból is teljesen megváltozott.

Nagymagyarország szükségkép, földrajzi helyzetétől meghatározottan centralizáló politikát folytatott. Erre utalta már a nemzetiségi kérdés is. Arról volt szó: az idegen fajú és nyelvű perifériákat a nagy távolság ellenére is szorosabb kapcsolatba hozni a középponttal az egységes közigazgatást alátámasztó anyagi és kulturális érdekelttség által. A kívánt eredmény nem is maradt el: a mindenkor renitens oláh nemzetiségtől eltekintve, Budapest az egész ország erőforrásaiból mindent magába szítt, ami egy állami nagyterület fővárosát anyagi és szellemi javakban gazdaggá, népessé, forgalmassá teheti.

Azóta a politikai térkép — sajnos — megváltozott, s vele együtt változtak meg a bennünket most érdeklő viszonyok és feladatok is. Megszűnt a fővárosnak külön rendeltetése a nemzetiségek békés asszimilációjára, s ezzel egyúttal azon jogigényei is megszűntek, amelyeket ez alapon a maga kivételes prosperációja végett támasztott. Viszont előtérbe lépett — már csak mint e negatívum következménye is — az a sürgős feladat, hogy az addig túlon túl elhanyagolt és immár tisztára magyar vidéket fokozott figyelmünkre méltassuk. Mint ahogy még a legnagyobb baj is ritkán jelentkezik némi előny nélkül: most végre rácszméltunk saját fajunk gondozására. Helyenkint és vidékenkint módosuló célkitűzéseket és eszközöket kíván ez a faji politika, mert maga a fajta is helyenkint és vidékenkint módosul. De végső célként immár az a magyar glóbusz lebeg szemünk előtt,

*) A szegedi egyetem aulájában tartott előadás.

amely a külön ápolt és kiművelt magyar fajtarészeket oly módon foglalja össze egységbe, amiként földgömbünk különböző népeit az egész emberiség.

A mi tudományunkat, a szociológiát, kettő szempontból érdekli a vidék. Először azon elkülönülések szempontjából, amelyek az egyes helyi társas állapotokat jellemzik és a többtől megkülönböztetik. Imént hoztam szóba a magyar faj variációit. Nos, a magyar szociográfiának azt az alapvető segéd tudományát, mely ezekkel foglalkozik, a magyar antropológiát, csak oly módon lehet majd megteremteni, ha előbb a szükséges testméréseket vidékek szerint elvégezték, s az így nyert adatokat a történeti: a településre és a keveredésre vonatkozó ismeretekkel kapcsolatba hozták. Már közvetlenül a szociológus figyelmét hívja fel — itt Szegeden a legnagyobb fontosságú realitás erejével — az alföldi tanyai élet. Szociális politikánk — közigazgatási ágazatában ép úgy, mint a tanügyében — ép most kezd e kérdéssel behatóbban foglalkozni. De azért — tudtommal — még mindig nem áll egy olyan összegű monografia a rendelkezésünkre, amely a magyar településnek e rendkívül érdekes módját összes történeti feltételeiben és társas következményeiben elméleti módra tárná elénk.

Ami a vidéket a szociológia szemében másodsorban teszi tanulságossá, az az a körülmény, hogy a vidék kisebb méretek között, egyszerűbb formában, de ép ezért sokszor jobban megfigyelhető módon tünteti fel ugyanazt a társas jelenséget, melyet a nagyváros feltüntet. Az élet alapjellegetben mindenütt egy, mert — akárcsak mint Leibniz monasza — legegyszerűbb megnyilatkozásaiban is az egészet fejezi ki. De a közös alapformák és sajátságok mégis változatosan minősülni és komplikálódni fognak a helyi tényezők és a kulturális fejlődésnek fokozatai szerint. A legszövevényesebb formákat mindenkor a nagyváros fogja bemutatni; mert az adott életviszonyok legmagasabb teljesítményét képviseli és mert kondenzált emberforgatagában a legielsőbb mértékig meríti ki a társas kapcsolatok és érintkezések lehetőségeit. Ezzel szemben a vidék egyszerűbb, kevésbé szövevényes, de mindez okból alapindítékaiiban jobban megérthető állapotokkal szolgál a társadalom kutatójának. A statisztikai módszert szűkebb körben, de finomabb részletezésig és motivumkeresésig lehet alkalmazni a vidéki, mintsem a nagyvárosi élet magyarázatára, legyen bár szó a foglalkozások eltolódásairól, a családi élet erkölceiről vagy a mozi hatásáról. A vidék mintegy az experimentum területe a szociológus számára; itt is — de szándék nélküli közvetlenséggel — ki vannak zárva olyan tényezők, melyek zavarólag befolyásolnák az alaptünetény vizsgálatát.

Csak nagy vonásokban mutathattam rá a vidéknek szociológiai feladataira, amivel egyúttal a vidéki szociológusnak hivatására is rámutattam. Egy általános társadalom bizonyára nem az összes képzelhető szociográfiák eredményeként alakul ki; de viszont a hely és idő módosulásaival beszámoló ilyen szociográfiákra a legáltalánosabb társadalomban is rászorul, ha nem akar az emberi elme önkényes játékának megmaradni. Amennyire társulatunk szegedi tagjait ismerem, biztosan számítok arra, hogy részükről a társadalom-bölcsészet nagy kérdésein kívül a szegedi társadalom speciális kérdései sem maradnak majd beható tanulmányozás és feldolgozás híján; hogy a *magyar szociografia* irodalmában mindenkor kiváló hely fogja majd a szegedi szociografiát megilletni. E várakozás reményében nyitom meg a Magyar Társadalomtudományi Társulat szegedi vándorülését.

(Szeged 1927 máj. 26.)

Hornyánszky Gyula.

AZ EGYETEMI AUTONOMIA.

A *Századunk* II. évf. 9. (1927 nov.) számában Zoványi Jenő az egyetemi autonomia mostanában sokat emlegetett kérdésével foglalkozik. Megállapítja, hogy a magyar egyetemeknek önkormányzata sem szabályokban, sem a valóságban nincsen és kifejezi azt a véleményét, hogy *nem is lenne jó, ha egyetemeinknek igazi autonomiája volna*, olyan, amely szerint a tudománykarokon dölne el a tanzsékek betöltése és például a fegyelmi ügyek végleges elintézése is. Az autonómiát Zoványi egyetlen egy tekintetben vallja szükségesnek: a tanítás szabadsága tekintetében, de ebben sem az egyetemnek, mint testületnek, hanem egyénenként a professzoroknak kívánja, ami különben természetes, hiszen nem az egyetem végzi a tudományos munkát, hanem az egyének. Abban, ahogyan Zoványi a nézeteit kifejti, nyilvánvalóan és önként érthetően érvényesülnek személyes tapasztalatai, valamint a mai egyetemi tanároknak némely közös tapasztalásai és így e kis közleménynek bizonyos kortörténeti jelentősége is van. Itt pusztán egy vonatkozásban szólunk az ott felvetett kérdésekhez.

A magyar egyetemek élete eddig nem sokszor volt történelmi szemlélődés tárgya, de remélhetően ennek is majd csak akad történetírója s annak az autonómiára vonatkozó mostani tétovázással kétségtelenül foglalkoznia kell. Nem jár majd egészen företlen úton, mert az egyetemről szóló dolgozatai között Scheller István (Paedag. Dolg. I.) „egyetemi tanügyi irányzatunkról” írva, nagy aggodalommal mutatott volt rá a már régen is észlelt bizonytalanságra. Ugyanitt azonban megtaláljuk annak a jeleit, amit mindkét régibb egyetemünk rektori beszédei is igazolnak, hogy az autonomia az egyetemek legkomolyabb professzorai részéről sem engedékenységnak, sem alkunak a tárgya nem volt. Arról lehet és volt is szó, nálunk is és p. o. a porosz egyetemek 1849-i berlini konferenciáján is, hogy miben áll ez az autonomia, mire terjed ki, milyen biztosítékokra van szükség a lehető tökéletes működése érdekében és hogyan kell módot találni az önkormányzat esetleges tévedéseinek helyrehozására. Azonban arról, hogy van-e reá szükség vagy nincsen, mindaddig nem lehet szó komolyan, amíg az egyetem fogalmában *a tudomány művelését és a tudomány művelésére való ránevelést* látjuk a legfőbb mozzanatnak, a professzoroktól nem csupán ismeretek közlését, hanem a megismerésben való örök haladást követeljük s az életpályák egy részére a tudományos előkészülést tartjuk a legjobbnak. Annál kevésbé lehet vita tárgya az autonomia szükségessége, mert éppen abban a tekintetben, amire Zoványi rámutat, a tanítás szabadságára nézve is csak az lehet az egyetlen biztosíték, amit autonomiának, pontosabban mondva: tudományos önkormányzatnak nevezünk.

Ez a kérdés különben azért okoz most nyugtalanságot, mert alkalmasabb időben elmulasztottuk a tisztázását és szabályozását. Ezért kerülhet ma élesen szembe az a vélemény, hogy egyetemi autonomia voltaképen nincs is, azzal a másikkal, hogy *a hagyományos köztudat felér a tétéles törvény erejével*, hiszen a törvényt könnyebb módosítani, mint a közzelfogást. Ez a tisztázatlanság baj és

előre látható, hogy zavarnak lesz az oka még ezután is. Mégis úgy látszik, egyelőre nem lehet, talán nem is szabad segíteni rajta, mert a mai kor levegője mindenféle autonómiára nézve világszerte, legalább is Európaszerte kedvezőtlen s féltő, hogy nem az önkormányzat biztosítása, hanem kifejezett megszüntetése lehetne belőle, ha a mostani állapoton változtatni akarnánk. Efficéle időben, mint a mostani, valóságos szerencsétlenség származhatnék abból s éppen reánk, magyarokra nézve végzetes lehetne, ha eltérnénk a kialakult köztudattól és akár új gyakorlatl, akár kivált törvényalkotással helytelennek bélyegeznők azt a felfogást, amelyet a mai idősebb nemzedék az egyetemi élet legfőbb jellemzőjének és szabályozójának, az egyetem professzorai és polgárai igazi irányítójának és kötelezőjének ismer. Még akkor is, ha valóban úgy van, hogy soha és sehol az egyetem autonómiáját, vagyis önmaga kormányzására való felhatalmazását törvény vagy szervezeti szabályzat ki nem mondja, még akkor is helytelen arra az álláspontra helyezkednünk, hogy az egyetemi autonómiáról ne beszéljünk, mert ilyesmi nincsen. Elvégre sok minden nincsen sem §-ban, sem rendeletekben, mégis eleven, ható erő — sokszor sokkal inkább, mint amit túlzottan óvatos mérlegeléssel vagy vakmerő hirtelenséggel kötelezően életbeléptettek. Az egyetemi autonómia az egyetem szellemét jelenti: a tudomány szabadságának biztosítását, a szabadság nevelő erejének érvényesítését, az ebből következő súlyos felelősségnek befelé, professzorra és hallgatóra vonatkozóan, — és kifelé, az egyetem hatása körébe tartozó egész élet minden területén való rendszeres mélyítését. Nem lehetséges, hogy szabadság nélküli a tudomány fejlődhessék; nincs mód arra, hogy az egyetem autonómia nélkül szabad lehessen.

Bizonyos, hogy ennek a tudományos önkormányzatnak súlyos személyi követelményei vannak és azok teljesülése nagyon nehéz; nem hiszem, hogy legyen egyetemi professzor, aki el ne ismerje, hogy a tévedéstől való mentésre semmiféle testületi állásfoglalás sem szolgáltat feltétlen biztosítékot. De egyáltalában hol van meg ez a feltétlen biztosíték?! A tudományos munkára, tanszékek betöltésére, tudományos értékek megítélésére nézve a biztosítékot legelső sorban mégis csak azokban kell keresnünk, azoktól lehet megkivánnunk, akik a felelősséget nem hivatali feljebbvalókkal, nem valamely párttal, nem is látható vagy láthatatlan szövetségekkel szemben érzik, hanem egyesegyedül az igazsággal szemben, amelynek keresésére és szolgálatára magokat elkötelezték. Ezek is tévedhetnek, tévednek is, de tudva nem tesznek olyat, ami igazságtalan, ami a tudomány érdekeivel ellentétes; ezek számára nincs egyéb kényszer, mint a tudományos lelkiismeret, nem szabad lennie egyébnek és az nem tűr megalkuvást. S ha mégis akadnak megalkuvók, mégis alakulhatnak talán az egyetemeken véd- és dacszövetségek, ezek miatt az eshetőségek miatt ki merné a lelkére venni, hogy az egyetemi tanárt ettől a kötelezettségtől, ettől a felelősségtől felmentse?! Mi lenne ennek a következménye egy-két nemzedék múlva? Semmiéle nevelőnek sem szabad magát hivatalnoknak éreznie, hogyan volna szabad útat nyitni annak, hogy az egyetemi professzor, a tudomány munkásainak nevelője váljék hivatalnokká?! Sokszor hallatszük az óvás: szemernyit sem szabad engedni vagy elvenni a *birák függetlenségéből*. S ez ellen még nem mert szólni senki. A nemzetnek éppen olyan biztosítéka az egyetemi professzorok függetlensége. Az igazságszolgáltatás és az igazságkeresés ugyanazt az elbírálást követeli. Ha bármilyen hiba van a dologban, a hiba okát kell megszüntetni, de nem az autonómiát, amelynek a tudata igenis él és hat s ne mondja senki, hogy nincs arra szükség, hogy még erősebben hasson. Lennie kell olyan testületnek, amely minden tagjának az értékét

azon méri: mennyire él és hat benne a tudomány szabadságának és az ebből származó felelősségnek a tudata.

Abban a három törvényjavaslatban, amelyet báró Eötvös József 1870-ben a magyar egyetemi oktatás tárgyában a képviselőház elé terjesztett, az 1848-ban kimondott elv: a tanszabadság elve érvényesül s hogy ezt az elvet maga Eötvös miként értette, azt világosan jellemzi az a kis eset, amelyet róla munkatársa, Molnár Aladár mondott el a Pesti Naplóban (1872., 297. sz.; idézi Dóczi Imre a Magyar Paedagógia 1913. évi Eötvös-számában). Eötvös egy ízben két pesti egyetemi tanárt hivatalból nyugdíjazni akart, de eszébe jutott Renan esete s a már elkészített nyugdíjazó iratokat megsemmisítette, mert így okoskodott: „Ime ezen ember egy az állam törvényeivel és szerkezetével semmi vonatkozásban sem álló irodalmi művéért mozdított el tanszékéből. És én ma hasonló lehetőségre szolgáltatam precedenst. Én tisztán a tudományosság érdekében akarok ugyan pár tanárt nyugdíjazni, de *nem lehet-e valamikor oly miniszter is, aki a tudományos érdek ürügye alatt politikai vagy egyéb tekintetből teszi ugyanezt s ez által a tanszabadságot elnyomja.* Én érte nem nyújtok előzményt. Inkább legyenek az egyetemen gyenge vagy elgyengült tanerők s inkább segítsen az ország e bajon némi pénzáldozattal, úgy, hogy a tanerőket szaporítja, mintsem hogy Damokles kardjaként függjön a tanár felett a kormány általi elmozdíthatás vagy nyugdíjaztatás és ezáltal a tanszabadság elnyomathassék.“ Amit Eötvös az önkényes nyugalmazásról mond, az az önkényes kinevezésre is áll.

Az a szellem, amely e szavakból árad, világosan kifejezi azt, ami az egyetemi önkormányzatban a lényeg. Sem arról nincs szó, hogy az egyetem a fenn tartási költségekkel számadás nélkül gazdálkodjék, sem arról, hogy a karok vagy a tanárok tanszékek betöltése és általában a belső élet kérdéseiben felelőség nélkül intézkedjenek, még arról sem, hogy — Eötvös szavaival szólva — elgyengült tanerők a korhatáron túl is elfoglalva tarthassák a tanszéket. Csupán arról, hogy a tudomány szabadsága — a kutatásé és a tanításé — biztosítva legyen. Ismételjük, hogy szabadság nélkül nincs tudomány, de természetes, hogy a tudományhoz nem elég a szabadság magában véve. Azt a többletet is jobban biztosítja az autonomia hangsúlyozása és kiépítése, mint az autonomia tagadása és megszüntetése. Effélét tehát ne beszéljünk, hanem a kiépítést készítsük elő, mire eljön a cselekvés, t. i. az egyetemi törvény megalkotásának ideje.

(Szeged, 1927 dec.)

Imre Sándor.

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

SZÉPHALOM-KÖR kiadása, Szeged.

Eddig megjelent füzetek:

1. ZOLNAI BÉLA: *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány.* Ára 2 pengő.

„Érdekesen mutat rá egyes irodalmi közfelfogások átértékelésére a modern irodalomtudomány szemlivelén át.”
(Nemzeti Újság.)

„Az irodalomtudomány új eszközeivel és értékelésével állapítja meg Ady irracionális új romantikájának áttörő, gátszakitó jelentőségét a modern magyar irodalom érdekében az epigonok költészetében megcsontosodással fenyegető Petőfi—Arany-féle klasszicizmussal szemben.” (Literatura.)

„Arra a kérdésre keres és talál is feleletet a szerző, hogy hatással volt-e modern irodalmunk a magyar irodalomtörténet-írásra.”
(Magyarország.)

„A kritika kénytelen konstatálni, hogy Arany János után is lehetséges a költészet témakörének kibővítése.”
(Keleti Újság.)

„Die Bemühung, Adys Erscheinung historisch zu verankern und atmosphärisch zu bereinigen, verdient alles Lob.”
(Pester Lloyd.)

2. MARÓT KÁROLY: *Lényeg és gondolat.* Részlet a szellemiség kialakulásának történetéből. Ára 2:20 pengő.

„A kutató elme eredményeinek új utait tárja föl a költészet misztikus eredete felé.”
(Szegedi Napló.)

3. ZOLNAI BÉLA: *A janzenista Rákóczi.* (Rákóczi két kéziratának hasonmásával.) Ára 2:20 pengő.

„Hosszabb tanulmány Rákóczi Ferenc ismeretlen vallásos munkáiról.”
(Uj Lap.)

„A szerzőnek sikerül meggyőzően bebizonyítania, hogy Rákóczit a grosbois-i kamalduliak janzenista szelleme itatta át.”
(Napkötet.)

4. BÁRÁNY GERŐ: *Filozófiai mozaik.* Ára 2 pengő.

„Bárány Gerő a filozófiai gondolkozásban és irodalomban a vallásos értelemben vett hívő bölcszet képviseli, akivel öröm társalogni, mert műveit olvasva tiszta gondolkozásból mennyei derű sugárzik felénk: az élet ama pótolhatatlan biztosságérzete, melyet egyesedül a hit nyújthat.”
(Budapesti Hirlap.)

„Ez a nagyon érdekesen gondolkozó és époly érdekesen író filozófus ritka jelensége a mostani időknek. Szinte lírikus hajlandósággal és vágyteljesülésként e rossz idők rossz jelenségeiben is meg tudja tartani átfogó szeretetét dolgok és életek, lényegek és részletek iránt, a nap egyes rut produktumain túl föl tud emelkedni a maga és mások vizsgatálására.”
(Magyar Hirlap.)

„A világ lényegét keresi inkább lírai, misztikus megélés, mint szigorú logikai dedukciók útján. Az élet értelme — a lélek kulturája.”
(Századunk.)

„Egyre szebb gondolatot termel ki a szerzőből a fájdalom, az optimizmus és a haladás javára. S még a filozófia népszerűbbé tételének javára is. A filozófus a bölcsesség

kedvelője; a mi szerzőnk meg a bölcselkedés megkedvel-
tetője, leginkább a hegelizmusé." (Társadalomtudomány.)

„Az embernek, a gondolkodó lénynek örök nagy kapcsola-
tata az istenséghez az a probléma, amely a maga meg-
oldásaiban az emberi lét elviselhetőségét és értékét jelenti.
Ez a gondolat áll Bárány Gerő filozófiájának központ-
jában.” (Nyolcórai Ujság)

5. KOLOSVÁRY BÁLINT: *Az arckép és a jog.* Ára 1-50 pengő.

6. PUKÁNSZKY BÉLA: *A százéves magyar irodalomtudomány.* Ára 1-50 pengő.

„Pukánszky würdigt die Verdienste Tolstoy um die Grund-
legung der ungarischen Literaturgeschichte und charak-
terisiert sodann in knappen, prägnanten Strichen die weite-
ren Fortschritte auf diesem Gebiet.” (Pester Lloyd.)

„Becsés az a megállapítása, hogy a germanisztika milyen
termékenyen és módosítólag hatott Heinrich Gusztáv,
Bleyer Jakab és Thienemann Tivadar munkásságán
és annak központjára is és annak mód-
szereit, szempontjait teljesen megújította.” (Napkelet.)

7. MAGYARY ZOLTÁN, HUSZTI JÓZSEF, HORNÝANSZKY GYULA és
IMRE SÁNDOR: *Egyetempolitikai kérdések.* Ára 2-20 pengő.

8. BÁRÁNY GERŐ: *Tat tvam asi.* Ára 1-50 pengő.

Sajtó alatt:

9. SZERB ANTAL: *William Blake.* Ára 2 pengő.

10. VAJTHÓ LÁSZLÓ: *En, Ady Endre.* Ára 3-50 pengő.

11. BUZA LÁSZLÓ: *A királykérdés a nemzetközi jog megvilágításában.* Ára
1-80 pengő.

Sajtóvélemények a SZÉPHALOMRÓL:

Korunkban páratlan bátorság és önzetlen lelkesség kellett egy ilyen
folyóirat megvalósításához... Üdvözljük Szeged városának literary
gentlemanjeit, Kazinczy-lelkű tudósait, íróit és szellemi kincsekben gazdag
mecénásait.

VÁRY Rezső (*Irodalomtörténet*).

A *Széphaltom* az életre született... Erő van benne s életakarát, mely
szerves része nemzetének. Nem véletlen, hogy a modern szellemiséget s a
hagyománykeresést összehátrítani akaró *Széphaltom* heves irodalmi harcot
provokált s az is természetes, hogy az Ady-kérdés van e harc központjába-
ban. A haroból csak egy elv kerülhet ki győztesen, az, amely a magyar
kincsek egész skálájának megbecsülését kívánja, amelyet, szerencsére, a
Széphaltom is homlokára írt..."

SZOMBATFALVY György (*Társadalomtudomány*).

Ez az izléses kiállítású, változatos tartalmú folyóirat remélhetőleg
vitéiaival is csak életrevalóságát fogja dokumentálni azok szemében is, kik
nem mindenben értenek egyet állásfoglalásával. Harc az élet!

Koszó János (*Egyetemes Philologiai Közöny*).

La revue *Széphaltom* traduit un effort de décentralisation dont la Hon-
grie a besoin, que l'actuel ministre de l'Instruction publique à Budapest sait
encourager et auquel on doit applaudir.

Henri TRONCHON (*Revue de Littérature Comparée*).

Új és talán sok más próbálkozásnál frissebb, szívósabb hajtás zsendült
a magyar irodalmi élet fáján. A *Széphaltom* sikere a magyar vidék sikere
lesz.

HANKISS János (*Debreceni Szemle*).